приречені до «вибору» життєвого шляху, але, не маючи вибору, вони його проходять відважно, залишаючись вірними моральним принципам. Саме у цьому, на нашу думку, полягає трагізм їхніх доль.

Повість «Огненне коло» І. Багряного засвідчила майстерність письменника як майстра прозового жанру, де художня реальність перебуває поза будь-якими міфами, а глибокий психологізм підкреслює трагедійність і психологізм твору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багряний І. Огненне коло / І. Багряний. – К.: Варта, 1992. – 124 с.
2. Боляновський А. Співвідношення історичного й літературного тла в повісті І. Багряного «Огненне коло» / А. Боляновський // Молода нація. Вип.4. – К.: Смолоскип, 1996. – С. 158-159.
3. Мариненко Ю. «Воєнна» проза Івана Багряного: «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло» / Ю. Мариненко // Дивослово. – 2001. – № 12. – С. 9-12.
4. Слоньовська О. Анатомія національної української ідеї в «Огненному колі» Івана Багряного: міфічний аспект внутрішнього і зовнішнього ворога нації / О. Слоньовська // Дивослово. – 2004. – № 1. – С. 5-13.
5. Ткачук М.П. Художній наратив прозових текстів І. Багряного / М.П. Ткачук // Наративні моделі українського письменства. – Тернопіль, 2007. – С. 380-381.
6. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя // Шерех Ю. Третя сторожа. – К.: Дніпро, 1993. – 590 с.

Мацейко І.

Науковий керівник – доц. Боднар В. Т.

ПРОБЛЕМАТИКА І ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМЕДІЇ ДЖ. Б. ШОУ «ПІГМАЛІОН», ЙОГО «ФІЛОЛОГІЧНИЙ КОНФЛІКТ» І СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА СПРЯМОВАНІСТЬ

Джордж Бернард Шоу - видатний англійський драматург, теоретик «раціонального» театру кінця XIX - початку XX століття, лауреат Нобелівської премії (1925 р.), майстер парадоксу. Він був відомим гумористом, однією із найяскравіших фігур серед англійців наприкінці XIX століття. «Бернард Шоу - один із найблискучіших талантів сміху в історії людського мистецтва», - зазначав А. В. Луначарський [3, 348]. Дослідник творчості драматурга писав так: «Зрозуміти Бернарда Шоу - це означає, багато в чому зрозуміти XX століття» [3, 349].

Бернард знайшов себе як літератор в жанрі драми. У драматургію його привів випадок. Одного разу відомий англійський критик А. Арчег зустрів у бібліотеці Британського музею дивного юнака, який одночасно вивчав дві вагомі праці, читаючи їх по черзі. Розговорилися. Дійшли думки, що в Англії мало хороших п'єс, і Шоу взявся «виправляти ситуацію». Саме драматургія визначила головний напрям його літературної діяльності [5, 498].

Бернард Шоу є творцем сучасної англійської соціальної драми. Продовжуючи кращі традиції англійської драматургії і ввібравши досвід найбільших майстрів сучасного йому театру - Ібсена і Чехова, - творчість Шоу відкриває нову сторінку в драматургії XX століття.

Майстер сатири, Шоу обирає сміх основною зброєю своєї боротьби з соціальною несправедливістю. «Мій спосіб жартувати полягає в тому, щоб говорити правду», - ці слова Бернарда Шоу допомагають зрозуміти своєрідність його викривального сміху.

Серед найвідоміших творів Бернарда Шоу - п'єса «Пігмаліон», яку автор назвав «романом у п'яти актах», що вказує на глибоке взаємопроникнення роману і драми [5, 525]. У основу твору покладено античний міф про скульптора Пігмаліона, який вирізьбив із мармуру Галатею і закохався в неї. Він вимолив у богів, щоб ті оживили статую. Взявши за основу цей міф, Бернард Шоу подає свій оригінальний, парадоксальний варіант цієї історії. Назва «Пігмаліон» нагадує про те, що Еліза Дулітл була створена Альфредом Хіггінсом таким же чином, як Галатея Пігмаліоном. У п’єсі Пігмаліон начебто відходить на другий план. Пігмаліон – це вже не окремий герой, а тема художнього твору. Пігмаліон як творець людини є узагальнюючим образом суспільства. Саме суспільство стає справжнім Пігмаліоном для кожного з нас. Людина створюється Людиною - такий урок цієї драми.

Тема твору - духовне пробудження людини за допомогою мистецтва слова, творчості.

Назва твору утвердила призначення людини-митця бути Творцем, служити своєю творчістю пробудженню духу людини [3, 350].

Бернард Шоу прагнув створити проблемний інтелектуальний театр, і п'єса «Пігмаліон» стала шедевром його творчої майстерності.

Головна колізія твору: професор Хіггінс разом зі своїм другом полковником Пікерінгом взявся навчити Елізу правильної англійської мови і манер настільки добре, що ніхто не відрізнив її від герцогині. Еліза виявилася здібною ученицею і не тільки навчилася доброї вимови та манер, але й змінилася духовно. Але Шоу показав трагічну неможливість талановитої, духовно збагаченої та освіченої жінки достойно владнати своє життя без належного капіталу. Драматург декілька разів змінював фінал п'єси: спочатку Еліза рішуче залишила Хіггінса, щоб більше ніколи не повернутися до нього; згодом, у післямові, автор сказав про те, що Еліза могла вийти заміж за Фредді Ейнсфорд Хіллі та за матеріальної підтримки Хіггінса і Пікерінга відкрити квітковий магазин. Зрештою виник ще один варіант фіналу: Еліза повернулася до Хіггінса, але не як дружина чи коханка, а як приятелька, їхні стосунки суто ділові, дружні.

Центральним сюжетним мотивом «Пігмаліона» став мотив пробудження людини.

Образ Хіггінса - це варіація на тему «художник». Діяльний, жвавий, всюдисущий Хіггінс сповнений тієї творчої зацікавленості, без якої неможлива будь-яка творча діяльність. Він не мав особливої прихильності до буржуа. Для нього всі люди рівні, без поділу на класи. Саме тому так сміливо береться він довести, що за три місяці квіткарка стане герцогинею. Професор зважився на експеримент і докладав всіх зусиль, щоб довести правильність власної істини. Герой порівняв себе із творцем - Богом. Фонетичний експеримент Хіггінса, по суті, здійснився за принципом «людина для фонетики», а не «фонетика для людини». Хіггінс не думав про те, що буде після того, як казковий сон скине свої чари, і Галатея прокинеться. Природні сили, що були приспані в Елізи, виявилися набагато більшими, ніж на це міг розраховувати професор фонетики. Хіггінс прирівняний автором до Пігмаліона.

Професор Хіггінс - людина науки, для якої не існувало іншого життя. Він - аристократ, але його манери не аристократичні, експериментатор, але без відповідальності за долю піддослідного. Водночас це порядна людина, адже він не обіцяв Елізі чогось більшого, а мови і манер він її навчив.

Еліза стала достойним суперником Хіггінса. Вона сповнена гордощів, самоповаги. Опановуючи мову, Еліза засвоїла також і навички правильного мислення, що допомогло їй мати власні судження про життя. Вона вважала, що її шлях до герцогині розпочався тоді, коли полковник Пікерінг назвав її «міс Дуллітл», коли він виявив до неї увагу: зняв капелюх, відчинив двері, адже «різниця між леді і квітникаркою полягала не в тому, як вона поводиться, а в тому, як до неї ставляться» [6, 28].

«Пігмаліон» - це насмішка над шанувальниками «блакитної крові». «Кожна моя п'єса була каменем, що я кидав у вікна вікторіанського благополуччя» [3, 28], - так говорив сам автор про свою п'єсу.

Для Шоу було важливо показати, що всі якості Елізи, які вона розкриває як леді, вже можна виявити в квіткарки як природні здібності чи що якості квіткарки можна потім знову виявити в леді. Концепція Шоу вже містилася в описі зовнішності Елізи. Наприкінці п’єси дається детальна характеристика її зовнішнього вигляду: «Без сумніву, вона по-своєму охайна, однак поряд з дамами рішуче здається замазурою. Риси обличчя у неї непогані, але стан шкіри залишає бажати кращою, крім того, помітно, що вона має потребу в послугах дантиста» [1, 212].

Еліза в розпачі, перед нею зрештою постала жорстока істина - здобувши манери й вимову герцогині, вона не знайшла собі місця серед аристократії, коло цих людей її не прийняло; і від свого класу Еліза вже відірвана, вона не стане тією простою «нетіпахою», якій так весело було жити на світі.

Таким чином, розпочавши з проблем фонетики, автор вивів читача на проблему особистості, її духовного розвитку. Він зазначив, що навіть освічена, розумна людина навряд чи змогла б вийти за межі свого соціального стану. А якщо і знайшла у собі сили для цього, то це процес непростий і болісний.

Парадокс у творі - це основний засіб постановки проблеми. Шоу сказав, що його парадокси відтворили дійсність, що парадоксальні не його п'єси, а саме життя.

«Пігмаліон» зіштовхуючи проблеми мовної культури і загального духовного розвитку, виявляє моральну перевагу дівчини з низів над зовні інтелігентним, аристократичним професором фонетики.

«Пігмаліон» - повчальна п'єса, зразок дидактичного мистецтва. На поверхні - фактично любовна історія, перевтілення, розіграш, а внутрішній аспект - соціально-економічні відносини між людьми, роль науки в житті суспільства. Драма нового типу – драма, яка розглядає злободенні проблеми, серйозність, глибинність змісту [4, 11].

Після виняткового успіху п'єси і зробленого по ній мюзиклу «Моя прекрасна леді» історія Елізи, що перетворилася завдяки професору фонетики Хіггінс з вуличної дівчини в світську даму, сьогодні, мабуть, відома більше, ніж грецький міф. Серед літературних критиків побутує думка, що п'єси Шоу, більше, ніж п'єси інших драматургів, пропагують певні політичні ідеї. Вчення про змінність людської природи і залежності від класової приналежності є не що інше, як вчення про соціальну детермінованість індивідума. П'єса «Пігмаліон» є хорошим посібником, в якому розглядається проблема детермінізму [5, 516]. Головною проблемою, яку Шоу майстерно вирішує в «Пігмаліоні», стало питання, «чи є людина змінною істотою». Це положення в п'єсі конкретизується тим, що дівчина з Лондона з усіма рисами характеру вуличної дитини, перетворюється у жінку з рисами характеру дами вищого світу. Щоб показати, як радикально можна змінити людину, Шоу вибрав перехід з однієї крайності в іншу. Якщо така радикальна зміна людини можлива у відносно короткий час, то глядач повинен сказати собі, що тоді можлива і будь-яка інша зміна людської істоти. Друге важливе питання п'єси - наскільки мова впливає на людське життя. Що дає людині правильна вимова? Чи достатньо навчиться правильно говорити, щоб змінити соціальне становище?

Коли Еліза забула мову свого старого світу, для неї закрився туди зворотний шлях. Тим самим розрив з минулим був остаточним. Сама Еліза в ході п'єси ясно віддає собі звіт у цьому. Ось що вона розповідає Пікерінгу: «Вчора вночі, коли я бродила по вулицях, якась дівчина заговорила зі мною, я хотіла їй відповісти по-старому, але у мене нічого не вийшло» [7, 240]. Шоу, можливо, першим усвідомив всесилля мови в суспільстві, його виняткову соціальну роль, про яку побічно в ті ж роки заговорив психоаналіз.

У «Пігмаліоні» Шоу поєднав дві однаково хвилюючі його теми: проблему соціальної нерівності і проблему класичної англійської мови. Але мова не є єдиним виразом людської істоти. Вихід у світ на прийом до місіс Хіггінс має єдиний промах - Еліза не знає, про що говорять у суспільстві на цій мові. Одна з тез п'єси свідчить, що людський характер визначається сукупністю щодо особи, мовні відносини є лише її частиною. У п'єсі ця теза конкретизується тим, що Еліза поряд із заняттями мовою навчається ще й правилам поведінки. Отже, Хіггінс пояснює їй не тільки те, як треба говорити на мові леді, а й, наприклад, як користуватися носовою хустинкою. Якщо Еліза не знає, як користуватися носовою хустинкою, і якщо вона відмовляється прийняти ванну, то будь-якому глядачу має бути ясно, що зміна її істоти вимагає також зміни її повсякденної поведінки. Позамовні відносини людей різних класів не менш різні, ніж їх мова за формою і змістом.

«Якщо людська істота обумовлена середовищем і якщо об'єктивна істота і об'єктивні умови взаємно відповідають один одному, тоді перетворення істоти можливе лише при заміні середовища або її власної зміни. Ця теза в п'єсі «Пігмаліон» конкретизується тим, що для створення можливості перетворення Елізи її повністю ізолюють від старого світу і переносять в новий « [2, 9]. У якості першого заходу свого плану перевиховання Хіггінс розпоряджається щодо ванни, в якій Еліза звільняється від спадщини Іст-Енду. Стара сукня, найближча до тіла частина старого середовища, навіть не відкладається в сторону, а спалюється. Ні найменшої частинки старого світу не має пов'язувати Елізу з ним, якщо серйозно думати про її перетворення. Щоб показати це, Шоу ввів в дію ще один особливо повчальний інцидент. В кінці п'єси, коли Еліза, цілком ймовірно, вже остаточно перетворилася на леді, раптом з'являється її батько. Непередбачено відбувається перевірка, яка дає відповідь на питання про те, чи правий Хіггінс, вважаючи можливим повернення Елізи до колишнього життя. Навіть незначне зіткнення лише з частиною свого старого світу перетворює стриману і, здавалося б, готову до вишуканої поведінки леді на якийсь момент знову в

вуличну дитини, яка не тільки реагує, як і колись, але, на власний подив, знову може вимовляти, здавалося, вже забуті звуки вулиці.

Характер людини визначається не безпосередньо середовищем, а через міжлюдські, емоційно забарвлені відносини і зв'язки, через які він проходить в умовах свого середовища. Людина - чутлива, вразлива стота, а не пасивний предмет, якому можна надати будь-яку форму, подібно шматку воску.

«Відволікаючись від лінгвістики, слід перш за все відзначити, що «Пігмаліон» - весела, блискуча комедія, останній акт якої містив елемент справжньої драми: маленька квіткарка добре впоралася зі своєю роллю знатної дами і більше вже не потрібна - їй залишається повернутися на вулицю або вийти заміж за одного з трьох героїв» [4, 12]. Глядач розуміє, що Еліза зробилася леді не завдяки тому, що її навчили одягатися й говорити як леді, а завдяки тому, що вона вступила в людські стосунки з леді і джентльменами в їхньому середовищі. У той час, як вся п'єса незліченними деталями переконує, що різниця між леді і квіткаркою полягає в їх поведінці, в тексті стверджується щось прямо протилежне: «Леді відрізняється від квіткарки не тим, як вона себе тримає, а тим, як з нею себе тримають» [1, 214]. Ці слова належать Елізі. На її думку, заслуга у перетворенні її в леді належить Пікерінг, а не Хіггінсу. Хіггінс її лише дресирував, вчив правильно говорити і т. д. Це здібності, які можна легко придбати і без сторонньої допомоги. Ввічливе ставлення Пікерінга справило ті внутрішні зміни, які відрізняють квіткарку від леді. Повчальність п'єси полягає в синтезі - визначальним для людини є її суспільне ставлення до інших людей. Суспільне ставлення включає в себе дві сторони: поведінку і ставлення. Еліза з квіткарки стає леді завдяки тому, що одночасно з її поведінкою змінилося також і поводження з нею, яке вона відчула в оточуючому її світі.

Еліза в прагненні до праці і незалежності є втіленням нового ідеалу леді, який, по суті, нічого спільного не має із старим ідеалом леді аристократичного суспільства. Вона не стала графинею, як про це неодноразово говорив Хіггінс, але стала жінкою, сила та енергія якої викликають захоплення. Знаменно, що навіть Хіггінс не може відмовити їй у привабливості - розчарування і ворожість скоро перетворюються на протилежність. Він, здається, навіть забув про початкове прагнення до іншого результату і бажання зробити з Елізи графиню [3, 349].

«Пігмаліон» — п'єса не про любов, а про силу творчості, про духовне пробудження людини під впливом мистецтва, про можливість здобуття особистістю внутрішньої краси й свободи, вона «не повчає, а залишає читача перед вільним вибором» [5, 525]. Сам автор вважав її гімном фонетиці — науці, що входила тоді в моду. Він підняв важливі на той час для суспільства питання. У ній чужий текст піддається стилізації, пародіюванню, впливу парадоксу — і змінюється до невпізнанності. Це зробило п'єсу відомою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Б. Шоу Повне зібрання п'єс у 6 томах. – М.: Мистецтво, 1980. – Т. 4. – С. 212 – 216.
2. Васильєв Є. М. «Усе-таки Галатеї не зовсім подобається Пігмаліон». Матеріали до вивчення комедії Б. Шоу // Всесвітня література і культура. – 2004. – № 1. – С. 7 – 12.
3. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: Навч. посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007 – С. 348 – 350.
4. Домановська Н. Від квіткарки до герцогині. Матеріали до уроку з вивчення п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» (10 клас) // Зарубіжна література. – 2005. – № 11 (411). – С. 11– 12.
5. Зарубіжна література: Підруч. Для 10 кл. загальгальноосвіт. навч. закладів. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Зодіак-ЕКО, 2004. – С. 497 – 525.
6. Майський І. Б. Шоу та інші спогади. - М.: Мистецтво, 1967. – С. 28.

Сович О.

Науковий керівник – доц. Боднар В. Т.

«МОРСЬКІ» РОМАНИ ФЕНІМОРА КУПЕРА

Джеймс Фенімор Купер (1789-1851) – класик американської літератури, історик природи, прозаїк, один із найвеличніших представників американського романтизму. Він зробив великий внесок у розробку жанру роману в США, започаткувавши такі його різновиди,